

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	9
WYKAZ SKRÓTÓW	13
I – KSZTAŁTOWANIE I ODBIÓR PRZESTRZENI. PERCEPCJA PRZESTRZENI NA PRZYKŁADZIE TWÓRCZOŚCI STEFANA KRYGIERA	16
OBLICZA PRZESTRZENI	16
POSTRZEGANIE PRZESTRZENI	27
GRADIENT	33
PERSPEKTYWA.....	34
FIGURA – TŁO.....	38
JASNOŚĆ I TEMPERATURA BARWY	39
PRZEZROCZYŚĆ	44
II – PRZESTRZEŃ W SZTUCE. KONTEKSTY W TWÓRCZOŚCI STEFANA KRYGIERA	48
MALARSTWO	49
POLSKA NA STYLISTYCZNYM ROZDROŻU	49
„WIERNOŚĆ PRZEZ NIEWIERNOŚĆ” (UCZEŃ WŁADYSŁAWA STRZEMIŃSKIEGO)	54
INSPIRACJE I ASOCJACJE	71
EGIPT.....	72
PEREPEKTYWA RENESANSOWA	75
GŁĘBIA KOMPOZYCJI W BAROKU.....	77
KUBISTYCZNA CZASOPRZESTRZEŃ	79
GEOMETRIA.....	79
KONTYNUACJA IDEI – GRUPA ST-53.....	83
FORMY RZEŹBIARSKIE.....	90
KOLINEACJE, KONFLIKTY, OŚRODEK KONDENSACJI FORMY.....	94
PLENERY	101
IDENTYFIKACJA WIZUALNA I MAŁA ARCHITEKTURA	103
TOŻSAMOŚĆ OSIEDLI MIESZKANIOWYCH.....	103
MAŁA ARCHITEKTURA.....	104
RZEŹBA I ARCHITEKTURA POMNIKÓW.....	107
ARCHITEKTURA I URBANISTYKA.....	112
SYNESTEZJA SZTUK	112
INTEGRACJA SZTUKI Z ARCHITEKTURĄ – IDENTYFIKACJA WIZUALNA.....	113
ARCHITEKTURA – KU FORMIE OTWARTEJ	118
POLSKA – FUZJA NAPŁYWAJĄCYCH IDEI	120
WIZJE ARCHITEKTONICZNE.....	123

PROJEKTY I REALIZACJE KRYGIERA.....	126
OBIEKTY OŚRODKÓW AKADEMICKICH.....	128
OBIEKTY KULTURY	142
POZOSTAŁE	147
PLASTYKA I ARCHITEKTURA ULICY PIOTRKOWSKIEJ W ŁODZI	157
URBANISTYKA OSIEDLI MIESZKANIOWYCH.....	159
OSIEDLE PRZY AL. ANSTADTA	164
OSIEDLE WIERZBOWA	164
OSIEDLE OBYWATELSKA I	167
OSIEDLE DOŁY.....	169
OSIEDLE WOJSK LOTNICZYCH W ŁASKU	172
III – STEFAN KRYGIER – PEDAGOG.....	175
PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA SZTUK PLASTYCZNYCH W ŁODZI.....	176
KOSTIUMOGRAFIA	177
GRAFIKA ŻURNALOWA.....	178
ROZWÓJ FORM PRZESTRZENNYCH	179
PROJEKTOWANIE GRAFICZNE	181
PRACOWNIA OPAKOWAŃ.....	184
POLITECHNIKA ŁÓDZKA	185
ELEMENTY KOMPOZYCJI PLASTYCZNEJ.....	185
PRACOWNIA RZEŻBY I MODELOWANIA.....	188
ZAKOŃCZENIE	191
STRESZCZENIA.....	195
KALENDARIUM ŻYCIA I TWÓRCZOŚCI.....	201
ZESTAWIENIE WYBRANYCH ZAGADNIĘĆ DYDAKTYCZNYCH REALIZOWANYCH PRZEZ STEFANA KRYGIERA.....	208
ŹRÓDŁA ILUSTRACJI I SPIS SCHEMATÓW	251
BIBLIOGRAFIA.....	253

WPROWADZENIE

Uprawianie sztuki to nie jest zawód, to jest esencja życia. A przecież w życiu interesują nas różne sprawy, nasze poglądy ulegają zmianom pod wpływem otoczenia, własnych doznań i przeżyć. Dlaczego zatem twórczość miałyby być jednorodna?

Stefan Krygier

Stefan Krygier – przedstawiciel łódzkiej awangardy, artysta plastyk, architekt i urbanista¹ – swoją twórczością w sposób wyjątkowy ujawnia synestezję sztuk². W jego dorobku najsilniej zauważalny jest jednak architektoniczny sposób myślenia. Zdaniem Krygiera „architektura posiada tę szczególną właściwość, że powstaje na zasadzie współdziałania nauki, techniki i sztuki. Strefą jej bezpośredniego działania jest przestrzeń”³. Słowo „przestrzeń” ma w sztuce Krygiera kluczowe znaczenie, odnosząc się do każdego obszaru jego działalności twórczej.

Począwszy od kubizmu, którego był wielkim miłośnikiem, przez abstrakcję i malarstwo przedstawieniowe, jego kompozycje budowane są zazwyczaj z form tworzących rytm powtórzeń, noszą znamiona architektonicznego konstruowania⁴. Jako że był absolwentem Politechniki Warszawskiej, swoją twórczość artystyczną budował jako system estetyczny oparty na komponowaniu prac wedle ściśle przemyślanych struktur ze zrównoważoną wewnętrzną tektoniką⁵. Uważał, że „sztuka nie istniała w architekturze jako wyodrębniona, niezależna dziedzina. Ani architektura nie istniała poza lub obok sztuki. Problem ten należy więc rozpatrywać jako układ współzależnościowy równorzędnych wartości”⁶. Być może dlatego całokształt jego działalności oscyluje pomiędzy malarstwem, rzeźbą a architekturą. W plastyce artysta poszukiwał ściśle określonych reguł i porządku, w architekturze natomiast dążył do lekkości i finezji.

Dał się poznać jako twórca niepozbawiony poczucia humoru, wymagający jednak od odbiorcy intelektualnego zaangażowania. Jego rzeźbiarski Ośrodek Kondensacji Formy nie jest ograniczony w czasie ani przestrzeni⁷, co nasuwa skojarzenia z hansenowską⁸ teorią Formy Otwartej, która zawsze stwarza możliwość zaistnienia w nowych okolicznościach, w zmiennej rzeczywistości. Z kolei sullivanowskie podążanie formy za funkcją znalazło swoje odzwierciedlenie w projektowaniu form użytkowych, a w szczególności opakowań⁹. Odmienne założenia miała działalność dydaktyczna prowadzona w Instytucie Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej. Powstające

¹ Studiował w PWSSP w Łodzi (obecnie Akademia Sztuk Pięknych im. W. Strzemińskiego) oraz na Politechnice Warszawskiej, gdzie otrzymał tytuły inżyniera architekta i magistra.

² Pod pojęciem „synestezji sztuk” należy rozumieć wzajemne przenikanie różnych obszarów sztuki.

³ S. Krygier, *Zagadnienia i metody dydaktyczne w kształceniu ogólnoplastycznym architektów*, maszynopis, w posiadaniu rodziny artysty.

⁴ B. Kowalska, *Stefan Krygier – dzieje twórczości*, [w:] K. Knapik (oprac.), *Stefan Krygier 1923–1997*, Muzeum Historii Miasta Łodzi, Łódź 1999, s. 10.

⁵ G. Romanowski, *Artysta precyzyjnej wyobraźni. Twórcze manifesty Stefana Krygiera*, „Kronika Miasta Łodzi” 2009, nr 4(48), s. 156.

⁶ S. Krygier, *Zagadnienia i metody...*, op. cit.

⁷ Tak autor określał koncepcję swojej pracy: *Stefan Krygier (1923–1997). Otwartość Formy*, katalog wystawy, Miejska Galeria Sztuki w Łodzi, Łódź 2009, s. 12.

⁸ Mowa o koncepcji Formy Otwartej Oskara Hansena ogłoszonej w latach 50. XX w.

⁹ Krygier prowadził od roku 1971 Pracownię Opakowań na Wydziale Grafiki w PWSSP w Łodzi.

tutaj pod czujnym okiem profesora kompozycje bliskie były trójwymiarowym dziełom Pieta Mondriana czy Theo van Doesburga.

Stefan Krygier dla większości osób niemających z nim bezpośredniej styczności (np. jako profesorem Akademii Sztuk Pięknych czy Politechniki Łódzkiej) jest postacią słabo rozpoznawalną. Jednak gdy zagłębimy się w historię łódzkiej awangardy i prześledzimy biografię twórczą Władysława Strzemińskiego, nazwisko Krygiera pojawia się wielokrotnie. Często wymieniany jest jako najwierniejszy uczeń Strzemińskiego, a także kontynuator i propagator jego teorii. Bez wątpienia mistrz miał ogromny wpływ na jego osobowość artystyczną.

Stefan Krygier jako architekt był projektantem przede wszystkim obiektów usługowych i użyteczności publicznej. Niestety część z nich pozostała jedynie koncepcjami. Własne inspiracje artystyczne wykorzystywał w tworzeniu form małej architektury czy systemu identyfikacji wizualnej. Posiadał także dorobek urbanistyczny. Był autorem lub współautorem założeń przestrzennych między innymi pięciu łódzkich osiedli mieszkaniowych.

Istniejące opracowania twórczości Krygiera skupiały się jedynie na działalności artystycznej. Pomijały całkowicie analizę jego osiągnięć jako architekta czy dydaktyka. Z uwagi na tę właśnie lukę badawczą podjęto próbę uzupełnienia brakujących obszarów wiedzy. Niniejsza monografia jest analizą działalności malarskiej, graficznej, rzeźbiarskiej oraz architektoniczno-urbanistycznej ze wskazaniem widocznych pierwiastków architektonicznych zawartych w dwóch pierwszych z wymienionych dziedzin twórczości. Założeniem książki jest zaprezentowanie dorobku Stefana Krygiera – łódzkiego, powojennego artysty i architekta – na tle działań plastycznych i architektonicznych tamtego okresu. Nazwisko profesora kojarzone jest przede wszystkim z malarstwem, dlatego właśnie celem pracy jest wyjście poza ten krąg skojarzeń i wykazanie, że szeroka działalność Krygiera ma charakter wyraźnie tektoniczny, a w związku z tym nawet w twórczości *stricte* plastycznej bliska jest architekturze.

W przeprowadzonych analizach dużo uwagi poświęcono relacjom panującym pomiędzy Strzemińskim a Krygierem, szczególnie relacjom mistrz – uczeń. W trakcie badań nad twórczością Krygiera okazało się, że dla pełnego zrozumienia jego postawy artystycznej niezbędne jest przeanalizowanie tych związków, gdyż idee Strzemińskiego miały istotny wpływ na twórczość Krygiera.

Stefan Krygier zazwyczaj odwoływał się do swoich doświadczeń z innych dziedzin i obszarów działalności. Będąc artystą, nie przestawał myśleć jak architekt, zajmując się architekturą, patrzył na nią przez pryzmat swoich dokonań artystycznych. Niniejsze rozważania są próbą wykazania, że twórczość Krygiera charakteryzuje się analogią formy w różnych obszarach sztuki i architektury. Pokazuję również, że na każdym polu twórczości Krygiera proces kreacji rozpoczyna się od budowy indywidualnego systemu przestrzennego. System ten ujawnia się jako, wynikające z wykształcenia architektonicznego, podejście do tworzenia autorskich form i środków wyrazu.

W przeprowadzonych analizach przyjęto kryteria:

Czasowe

Monografia swym zakresem obejmuje cały okres twórczości Stefana Krygiera, zatem przyjęte zostały następujące ramy czasowe: od momentu rozpoczęcia studiów w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Łodzi (lata 1947–1951) oraz na Politechnice Warszawskiej (1959–1963) aż do śmierci artysty.

Przestrzenne

Zakres przestrzenny opracowania obejmuje obiekty architektoniczne i urbanistyczne zlokalizowane w Polsce, głównie w rejonie Łodzi. Okres ich powstawania to przełom lat 50. i 60. W zakresie działalności plastycznej analizowane będą prace znajdujące się w posiadaniu rodziny artysty, prywatnych właścicieli (w kraju i poza jego granicami) oraz muzeów na terenie Polski (w tym Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Sztuki w Łodzi, Muzeum Historii Miasta Łodzi, Muzeum Narodowego w Szczecinie, Muzeum Lubelskiego w Lublinie, Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Muzeum Okręgowego w Koszalinie, Muzeum Okręgowego w Chełmie Lubelskim) i za granicą (kolekcja sztuki współczesnej „Fondation Veranneman” w belgijskim Kruishoutem). Formy rzeźbiarskie artysta tworzył od lat 60. do lat 90. XX wieku. Natomiast poddawane analizie dzieła z zakresu twórczości malarskiej oraz grafiki Krygiera powstawały w trakcie całej jego twórczości aż do śmierci artysty, czyli do 1997 roku.

Tematyczne

Zakres tematyczny badań obejmuje różne obszary działalności plastycznej i architektoniczno-urbanistycznej. Składają się na niego obrazy olejne (w większości na płótnie, ale także na sklejce czy tekturze), tempery, gwasze, rysunki, grafiki (linoryty, akwaforty, litografie), reliefy, formy przestrzenne oraz projekty architektoniczne i urbanistyczne – zarówno koncepcyjne, jak i zrealizowane. Nie sposób dokonać analizy twórczości, nie uwzględniając kontekstu, w którym powstawała, a także innych obszarów aktywności artysty, stąd też istotną rolę w prezentowanej monografii odgrywa analiza tekstów Stefana Krygiera, w tym związanych z jego działalnością dydaktyczną.